

Шістдесятництво у контексті революційних рухів світової молоді

У статті порушено питання диспозиції українського шістдесятництва до світових молодіжних рухів того самого періоду. Незважаючи на те, що чимало й українських, і закордонних дослідників цих рухів проводили паралелі між шістдесятництвом в СРСР і феноменом «1968 року», помістити українське явище цілком у світовий контекст досі не було нагоди, оскільки базові цілі радянських і західних рухів суттєво різнилися (протистояння тоталітаризму vs бунт проти цінностей «батьків»). Особливо відрізняється на тлі світових протестів українське шістдесятництво, яке на перший план у боротьбі ставило звільнення насамперед від національного гноблення, мало втілити сподівання безперервних кількостолітніх визвольних змагань. За всіма основними ознаками це явище було самодостатнє, зіперте на власні національні дискурси і не спровоковане зовнішніми впливами. Збіги із західними рухами виглядають як епізодичні, несистемні. І все ж існуючий масив досліджень (окремо – про українське шістдесятництво, окремо – про західні молодіжні рухи і субкультури) дозволяє уважніше подивитися на прояви схожості цих явищ. Йдеться про необхідність узгодити (чи пояснити) суперечливі моменти, які спостерігаємо при спробах провести паралелі між шістдесятництвом і «бітниками» (умовно). Зокрема важливо, включаючи українське шістдесятництво у світовий протестний рух, не змішувати його форми і змістові характеристики із радянським, насамперед російським явищем суспільної відлиги. Мета цієї розвідки – окреслити панораму збігів українського шістдесятництва зі світовим молодіжним рухом шістдесятих років для подальшого увиразнення суті українського феномена як національного, літературного, антитоталітарного. Серед методів дослідження – структурно-функційний, типологічний біографічний тощо. Застосування культурно-історичного і компаративістського підходу дозволяє розширити межі домінантної літературознавчої інтерпретації шістдесятництва. Наукова новизна розвідки: вперше українське шістдесятництво вписане у достатньо широку панораму молодіжних протестів у Європі і світі того ж періоду.

Ключові слова: шістдесятництво, молодіжні субкультури, «1968 рік», дисидентство, національне визволення

Вступ

Від 50-х р. ХХ ст. у США та Західній Європі прокотилася хвиля молодіжних виступів і бунтів. Добігла ця хвиля і до країн так званого соціалістичного табору. Студенти (молодіжні протести набули найбільшого поширення серед представників цієї соціально-демографічної групи) Східної Європи так само активно виступали з критикою партійної бюрократії і, зважаючи на специфіку суспільного ладу, домагалися свободи слова та волевиявлення. Характеризуючи соціально-психологічні особливості молоді, А. Мінаєв відзначає такі риси цієї соціально-демографічної групи, «як мінливість і рухливість свідомості, підвищена чутливість до різних поглядів та ідеологічних впливів, посилена критичність сприйняття навколишнього світу, прямолінійність, емоційна нестійкість та інші» (Мінаєв, 2006: 10).

Сьогодні, в часи жорстокої російської агресії проти України, особливо актуальним стає дослідження принципів самоорганізації громадянського суспільства, вивчення унікального досвіду кожної національної культури, в межах якої відбувався чи триває революційний рух. О. Шафраньош порівнює вітчизняні вияви соціальних явищ, притаманних для Революції Гідності, подальшого волонтерського руху з принципами самоорганізації та взаємовідносин, характерних для світового контркультурного руху 60-х років ХХ століття. Дослідник пояснює значний науковий інтерес до нестандартних культурних проявів появою та розвитком в Україні за останні три десятиліття великої кількості різноманітних молодіжних субкультур, які, на його думку, значною мірою наслідують західні, передусім американські рухи (Шафраньош, 2019: 1). Цю тезу він ілюструє розвиненим в Україні фестивальним рухом, який продовжує традицію субкультурних хепенінгів 60-х років ХХ століття (щорічні фестивалі «Захід», «Atlas Weekend», «Woodstock Ukraine», «Республіка» та багато інших). В історичній розвідці О. Шафраньоша знаходимо й власне літературні приклади такого впливу: «значна кількість професійних і любительських перекладів творів Дж. Керуака, В. Берроуза, К. Кізі, Х. Томпсона та інших свідчать про затребуваність спадщини “розбитого покоління” і “дітей квітів” в Україні» (Шафраньош, 2019: 1). Солідаризуючись загалом із позицією історика, вважаємо за потрібне звернути увагу на питомо українські вияви громадянської самоорганізації, як-от шістдесятництво. Актуальність дослідження культурологічної чи

соціально-політичної складової літературних явищ посилюється з наближенням до теперішнього часу. Те, що стало надбанням історії національної літератури, несподівано набуває обрисів глибокої світової закономірності.

Мета цієї розвідки – окреслити панораму збігів українського шістдесятництва зі світовим молодіжним рухом шістдесятих років для подальшого увиразнення суті українського явища як національного, літературного, антитоталітарного. Важливим завданням є систематизація суперечливих поглядів і контрверсійних гіпотез, породжених недостатнім розумінням того, як саме у кожному конкретному явищі поєднуються унікальність і закономірність.

Теоретичний базис

Шістдесятництво як явище – об'єкт різноаспектних досліджень гуманітаристики. Серед найновіших літературознавчих – ґрунтовні праці Л. Тарнашинської «Українське шістдесятництво. Профілі на тлі поколінь» (Київ, 2019), О. Рарицького «Партитури тексту і духу. (Художньо-документальна проза українських шістдесятників)» (Київ, 2016). Активно провадяться історичні дослідження: від вже класичної книги Г. Касьянова «Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років» (Київ, 1995) до щойно виданої монографії Р. Мокрика «Бунт проти імперії: українські шістдесятники» (Київ, 2023).

Пропонована розвідка постає на стикові літературознавчих і загально культурологічних площин, тому логічним є звернення до праць історико-соціологічного характеру, як-от дисертації А. Мінаєва (2006), О. Шафраньоша (2019).

Загальна стратегія дослідження ґрунтується на культурно-історичному й компаративному методах; також принагідно використано структурно-функційний, типологічний, біографічний.

Виклад основного матеріалу

Історик Ю. Курносов констатував: «Шістдесяті роки ХХ ст. були періодом, коли в усьому світі радикально настроєна молодь з різних соціальних верств стала на шлях заперечення старих суспільних цінностей, того, що створили для неї їхні батьки» (Курносов, 1994: 80). За рік до того один із найвідоміших шістдесятників-дисидентів Є. Сверстюк у книзі «Блудні сини України» писав: «60-ті роки були часом великих збурень у цілому

світі. На арену виходила радикальна молодь. Вона не хотіла того світу, який створили для неї батьки. І в цьому бунті молоді є сенс, актуальний і досі» (Сверстюк, 1993: 23). Молодь завжди бунтує проти порядків, встановлених «батьками», зазвичай це бунт індивідуальний, буває й груповим, рідше – суспільним. Таких масштабів, яких набув протестний рух молоді у 60-х роках ХХ ст. світ ще не знав. Можливо, це був прояв постстресової реакції на Другу світову війну. Після пережитих потрясінь «батьки» поводитися надто обережно (не схвалювали експериментів, до яких прагнула молодь), дуже консервативно (стабільність понад усе) і авторитарно (власний досвід уважали всеохопним і беззаперечним). Їм здавалося, що у них є на це підстави: не залежно від того, переможною була їхня війна чи програшною, вони її *пережили*, що робило їх до певної міри винятковими. Зазнавши воєнних лихоліть і поневірянь, їм вдалося вивести свої країни з повоєнної кризи і дати своїм дітям те, про що самі весь цей час мріяли – матеріальні блага. А діти замість вираження вдячності заявили право на власні мрії. Ці мрії для старшого покоління видавалися цілковитим безглуздом. Міжпоколінневий конфлікт переріс у тиху (а іноді і з барикадами) молодіжну революцію. Безперечно, у цьому бунті був сенс. Якби кожне молоде покоління без спротиву приймало цінності старшого покоління, світ перестав би розвиватися – рух відбувався би по замкнутому колу, а не по спіралі. Проте жодне покоління не розпочинає життя з нуля. Молодь забуває про те, що всі їхні знання стосовно світу отримані від батьків. Ці знання молодим людям належить модифікувати і згодом передати прийдешньому поколінню. А старше покоління надто покладається на власний досвід, вважаючи його універсальним, таким, що може придатися дітям в усі часи і в усіх випадках. Тим часом «діти» дивляться на світ *іншими* очима, вони бачать *інший* світ, і самі вони *інші*. Людське життя продовжується лише тому, що існує тяглість традиції (від батьків) і новаторство (від дітей), при чому існують не окремо одне від одного, а у співдії, у певній єдності, а не як протилежності. Либонь, суспільство, яке пережило морозяний холод великої війни, у наступному поколінні мусить пережити зашпори. Молодому поколінню шістдесятих років боліло те, чого вони не могли знати, однак інтуїтивно здогадувалися. Потрібно було щось змінювати. Старші не знали – що, а молоді – як. Має рацію молодий дослідник,

коли пише: «Найважливіший крок, який мало зробити людство, – усвідомити, що склалася якісно нова ситуація. Ситуація на межі. Екзистенціальні поняття, що раніше застосовували тільки до індивіда, відтепер почали приміряти до всього людства. Це ще раз доводить нероздільність долі унікального індивіда та суспільства. Людина має бути вільною, щоб усвідомити власну невіддільність від людства. Маємо визнати, що глобальна історична ситуація 60-х років ХХ сторіччя – ситуація на межі...» (Дроздовський, 2006: 18). Тому молодь зверталася до релігій та наркотиків, шукаючи просвітління, а знаходила тільки межу. І не знати, чого молоді люди боялися більше, – залишатися по цей бік межі чи опинитися по іншій.

Побратим Є. Сверстюка академік І. Дзюба також привертав увагу до зв'язку шістдесятництва з проявами міждержавних соціальних потрясінь: «Варто назвати ще один вимір шістдесятництва, не зовсім визначений і не зовсім ясний – але, мені здається, тут теж був присутній подих історичного часу шістдесятих років. Чим вони були у світі? Це протестні й молодіжні рухи в Європі та США, народження певних цінностей. Щось спільне між шістдесятниками є і в Росії, і в Прибалтиці, між тими молодіжними і лівими рухами. Це малодосліджене питання, і важко якось раціонально його визначити, але в цьому є щось спільне – певний подих волі. Тут є спільність і в якихось суто побутових речах, намагання утвердити своє право на певну манеру поведіння, моду...» (Мокрик, 2019). Літературознавець наголошує на тому, що цей вимір шістдесятництва «не зовсім визначений і не зовсім ясний», оскільки СРСР вибудував довколо себе метафізичну «китайську стіну» і жив замкнутим герметичним життям. За іншими (власними) приписами, правилами, нормами. Проте, очевидно, дух часу на те і є дух, аби проникати крізь стіни і завіси. Дотепер не розкриті принципи законів, за якими у віддалених точках планети, учені, котрі ніколи не перетиналися між собою, роблять ідентичні відкриття або письменники та художники, не відаючи одні про одних, звертаються до однакових тем. Очевидно, що шістдесятники СРСР і молодь 60-х Заходу дихали одним повітрям, і було це повітря свободи.

Інший шістдесятник – Ю. Щербак також вважає шістдесятництво складовою глобальних світових процесів: «У 60-ті були війна у В'єтнамі, бітники і хіпарі. Це були люди протесту проти

системи. У 69-му – студентська революція у Франції, молодіжні заворушення в Польщі, Празька весна. <...> Це перше повоєнне покоління, яке повстало проти системи – що в Америці, що в Радянському Союзі. Просто скрізь була своя специфіка» (Терен, 2015: 243).

Молодь займала активну ворожу позицію щодо домінуючих цінностей старшого покоління та офіційної ідеології партій, що перебували при владі, а також стосовно «суспільства споживання», яке викликало у молодого покоління огиду та породжувало відчуття роз'єднаності і спустошення. Виступи молоді носили доволі радикальний характер і часто закінчувалися кривавими сутичками. Один із засновників Нью-Йоркської групи Б. Бойчук згадував у своїх мемуарах: «Шістдесяті роки були найбурхливішими в Америці. Шаліла так звана соціальна революція: молодь протестувала проти духовно збанкротованого політичного істеблішменту, проти сегрегації й расизму, проти війни у В'єтнамі, проти існуючої системи, проти, проти, проти...» (Бойчук, 2003: 98). Проте американська письменниця С. Зонтаг мала іншу точку зору: «На початку 1960-х років основними ідеями були конформізм, масова культура, певний спектр заборон¹» (Sontag, 2012: 379). Можливо, тому, що у той час їй уже не було місця серед бунтівних студентів (хоча Ж.-П. Сартрові ж знайшлося) – вона вже викладала в університеті філософію. Або ж вона мала на увазі саме середовище університетських професорів.

Виступи молоді не завжди носили конструктивний характер, оскільки бунтівники надто мало переймалися тим, як усунути ті політичні негаразди, проти яких боролися. Молодь прагнула політичної самоідентифікації, проте, чітко уявляючи *проти* чого виступає (що необхідно зруйнувати), невиразно формулювала для себе *за що* іде на барикади (без плану нової побудови). У своїй самоідентифікації молоді люди відштовхувалися «від протилежного», не маючи моделі власної перспективи. Кульмінацією молодіжного руху став 1968 рік, який набув для дослідників історії новітнього часу символічного значення. Зокрема відомий американський журналіст і письменник-документаліст Марк Курланські дав власній розвідці таку назву – «1968: рік, який сколихнув світ» (1968: The Year that Rocked the World). Очевидець (тоді студент) і дослідник тих подій

¹ Тут і далі переклад наш. – В. С.

зазначає: «Що було унікальним у 1968 році, так це те, що люди бунтували через різні питання, і їх об'єднувало лише бажання повстати, уявлення про те, як це зробити, відчуття відчуженості від встановленого порядку та глибока огида до авторитаризму в будь-якій формі» (Kurlansky, 2005: 8).

Той шквал молодіжних протестів, що пронісся світом, набувши у Франції найвищого градусу протистояння, увійшов до історії під назвами «Студентська революція», «Світова революція 1968 року», «Травень 1968», «Протести травня 1968», «Травневі заворушення», «Червоний травень», а учасники цих подій як «покоління 1968».

Спільним для молодіжних виступів Західної і Східної Європи було те, що молодь чинила заколоти і виявляла непокору, повстаючи проти старшого покоління, проти встановлених ним порядків і тих цінностей, які воно нав'язувало. А відмінним було те, що у капіталістичних країнах бунтівники трималися «лівих» поглядів, надихалися комуністичними ідеями і, повстаючи проти капіталістичного ладу (не без озирання на СРСР), з характерним для юнацтва максималізмом мріяли про світову соціалістичну революцію, тоді як протестувальники із соціалістичних країн проголошували «соціалізм з людським обличчям». Парадоксальним чином одних не влаштовувала демократія і її прагнули повернути до соціалізму, інших гнітив соціалізм (своєю нелюдською подобою) і вони намагалися модифікувати його демократичними нормами. Великий вплив на учасників та на хід Травневих подій 1968 року відіграв *ситуаціонізм*. Цей термін слугував і назвою організації, і виражав ідеологію, якою вона керувалася. Ситуаціонізм виник 1957 року, походить від троцькізму, а ширше – марксизму. При цьому був близьким до анархізму. Ситуаціонізм оголосив справжньою причиною соціальної революції – революцію свідомості, а суб'єктом революції – творчу молодь. А оскільки свідомість індивіда детермінувалася суспільною та культурною ситуацією, ситуаціоністи розвинули маоїстську ідею культурної революції до продукування контркультури та контркультурних ситуацій. Ідеї іншої ліворадикальної французької групи «Соціалізм чи Варварство» позначилися на формуванні свідомості учасників студентського бунту в травні 1968 р. та на розвиток французької ліворадикальної думки після Червоного травня. Це свідчення того, що молодіжний рух (спротив), будучи спонтанним і стихійним, врешті, під впливом

певних настроїв, що латентно чи явно перебували в суспільстві, переріс і сформувався у свідому (з певними застереженнями) впливову силу.

Події завершилися перемогою бунтівників, влада пішла на поступки, були назначені дострокові парламентські вибори, пішов у відставку уряд, а через рік і президент Шарль де Голль покинув свою посаду. У результаті величезних змін зазнало все французьке суспільство. Утім, 1968 рік є лише своєрідною метафорою тривалих соціальних протестів і політичної активності в усьому світі. Тож, так зване «покоління 1968» вплинуло на політичну свідомість на суспільства та уряди всіх країн, які зачепив молодіжний рух, намітивши для них нові тенденції розвитку. Більше того, цей рух позначився не тільки на сучасниках, а й надихав на боротьбу подальші покоління.

Власне, ця боротьба ніколи не припинялася, тільки, втрапивши масовість, набула радикальності. У більшості країн Західної Європи та Північної і Південної Америки діяли підпільні та напівлегальні ліворадикальні організації, членами яких переважно була молодь. Для прикладу, у тій же Франції проводила свою діяльність ліворадикальна організація Пряма дія (фр. *Action directe*), яка була створена 1977 р. і дотримувалася анархо-комуністичної та автономістської ідеології. У Німеччині (ФРН) відзначилися кілька груп. Революційні осередки (нім. *Die Revolutionären Zellen Die Revolutionären Zellen*, скорочено RZ) – ліворадикальна організація, яка застосовувала міську партизанську війну і діяла з 1973 до 1995 р. Фракція Червоної Армії (RAF – нім. *Rote Armee Fraktion*) – ліворадикальна терористична організація міських партизанів, що діяла в ФРН та Західному Берліні. Рух 2 червня (нім. *Bewegung 2 Juni*) – німецька ліворадикальна терористична організація, що діяла у Західному Берліні у 1970-х роках. Тупамарос Західного Берліна (нім. *Tupamaros West-Berlin*) – одна з перших ліворадикальних організацій ФРН, що перейшли до тактики міської герильї. Заснована 1969 р. Свою назву прийняла на честь уругвайського Руху національного визволення – Тупамарос, який розробляв та розвивав концепцію міської партизанської війни. Тупамарос Мюнхена (нім. *Tupamaros München*) – ліворадикальна організація, що з'явилася в Мюнхені 1969 року. В Італії відзначилися Червоні бригади (італ. *Brigate Rosse*) – підпільна ліворадикальна організація. Була заснована 1970 р.

Поєднувала методи міської партизанської війни з ненасильницькими методами (пропаганда, створення напівлегальних організацій на заводах і в університетах).

У Греції діяла ліворадикальна група – Революційна організація 17 листопада, що виникла 1975 р. і названа на честь студентського повстання в листопаді 1973 р. У США у 1969–1977 рр. проявила себе ліворадикальна бойова організація Weather Underground Organization або Weathermen («Синоптики»), ЦРУ класифікувало її як терористичну. Була сформована із радикального крила руху Студентів за демократичне суспільство (SDS), який виступав проти війни у В'єтнамі. WUO виросла з Революційного молодіжного руху (RYM), який був фракцією SDS. Такого ж типу організацією була Симбйоністська армія визволення (англ. Symbionese Liberation Army, SLA), що діяла з 1973 до 1975 р. В Урагваї діяла ліворадикальна організація Тупамарос (Tupamaros, Movimiento de Liberación Nacional), яка почала в 1960-х–1970-х рр. застосовувати тактику міської герильї, цю тактику партизанської війни у місті запозичили чимало організацій з подібною ідеологією.

Більшість дослідників сходяться на думці, що молодіжні протести 60-х р. ХХ ст. стали найзапеклішими політизованими та масовими актами непокори молоді та студентів різних країн світу і значною мірою вплинули на подальший політичний та суспільний розвиток країн, у яких відбувалися виступи. М. Бредбері, літературознавець із Великобританії, у цьому сенсі доволі поміркований: «Цей дух протесту, який охопив весь західний світ, породив багато речей. Це був час рок-музики, масових концертів, наркотиків, імпровізованих подій, публічних хепенінгів, вуличного театру – і все це було частиною контркультурної “революційної свідомості”, яка протягом десятиріччя ставатиме чимраз рішучішою. Вона досягла свого піку – який став початком її кінця – в паризьких подіях у травні 1968 року, коли студенти й робітники розібрали бруківку на вулицях, кидаючи виклик існуючому стану речей. Це був вирішальний рік, рік придушення росіянами “Празької весни” і рік вбивства Мартіна Лютера Кінга й Роберта Кеннеді... <...> Шістдесяті, як самотворна історична ідея, дедалі більше починали означати отой міжнародний дух “нової свідомості” та “визволення”: революція у стилі життя, сидячі страйки, діяльність в “андеграунді” та протести, наркотики і психоделічні переживання, комуни й

утопічні сподівання, подорожі й галактичні мрії космічної епохи, в яких ніби все поєднувалося: політика й мистецтво, висока культура і поп, Америка та Європа, старий авангард і молодий» (Бредбері, 2011: 323–324). М. Бредбері дотримується нейтральної позиції і не дає оцінки подіям, однак їх перелік складається у картину, яка дещо нагадує вавилонське стовпотворіння, коли нудний і непереконливий порядок підмінюється діяльним хаосом, а змішання мов не дозволяє порозумітися. Скидається на те, що молодіжні протести були радше бунтом, аніж продуманим і раціонально організованим протестом. Здається, це покоління не змогло порозумітися не тільки з батьками, а й із собою. Адже за якийсь десяток чи два років молоді бунтівники подорослішали і перебрали у батьків владу, отримавши можливість змінити світ і зробити його кращим, чи не передали вони згодом його своїм дітям та внукам таким же, яким отримали? Їхні надії і мрії так і zostалися нереалізованими, очевидно тому, що були утопічними. М. Бредбері у притаманній йому безпристрасній манері розмірковує: «На початку 60-х років повоєнна обережність поступилася місцем надіям на майбутнє, усі чекали чогось більшого. Студенти на Заході вимагали більшої “свободи слова”, рухи бітників та хіпі, які вийшли з 50-х років, перетворилися на загальну “контркультуру”, вимагаючи миру, кохання, наркотиків, революції і негайної Утопії» (Бредбері, 2011: 322–323). Обережність була притаманна старшому поколінню, а молоде тішило себе надіями. Вимоги вказують на те, що молоді люди прагнули жити в задоволенні. За якийсь час вони збагнули, що Утопії не можливо досягнути ні негайно, ні за тривалий час. Юначий максималізм зумовлений і виправданий саме юначим віком, – у зрілому віці людина позбувається ілюзій, тим паче, що й вимог своїх уже нема кому (окрім себе) адресувати. Молодь 60-х зуміла сколихнути світ, світ дослухався до її вимог і відреагував певними змінами. Тільки ж чи пішло це йому на користь?

Існують і критичні оцінки цих подій 1960-х років. У книзі «Поклик племені» перуанський письменник, лауреат Нобелівської премії М. В. Льюїса, який розпочинав свою літературну кар'єру переконаним марксистом, приходять до висновку, що усі ці молодіжні бунти призвели до сумнівних результатів: «У травні 1968 року в Університеті Нантер сталися студентські заворушення, які згодом поширилися на Сорбону, решту університетів країни та інститути й коледжі. Так почалася “Студентська революція”, яка

потягла за собою наслідки в різних місцях, через що в усьому світі їй надали надзвичайної ваги, що через півсторіччя здається перебільшенням супроти того, що вона насправді означала: певну лібералізацію звичаїв, зокрема сексуальну свободу, зникнення форм ввічливості, розмноження лихослів'я в мас-медіа і не більше. Не лише французьке суспільство залишилося таким, як було, але й сам університет, замість демократизуватися, зробився суворішим, його колишній академічний рівень впав, а проблеми залишилися не вирішеними» (Льйоса, 2022: 189). Отже, письменник не тільки не бачить користі від тодішніх бунтів молоді, але й вважає їх шкідливими. Це не якийсь побіжний поверховий погляд, М. В. Льйоса був свідком тодішніх подій, а нині добре обізнаний з університетськими проблемами, оскільки має докторський ступінь і викладає в університетах Європи та Америки. Знову ж таки, йому не байдужа ця тема, він її досліджує і час від часу до неї повертається. У статті «Забороняти заборонено» (ісп. *Prohibido prohibir*) М. В. Льйоса підводить підсумки: «Однак ця революція, здійснена дітьми багатіїв, одним із гасел яких була фраза “забороняти заборонено”, стала провісником кінця для всіх форм авторитету. Вона також сприяла поширенню ідеї, що до будь-якого авторитету необхідно ставитися з підозрою, і що єдиний вірний для лібертаріанця вчинок – заперечувати авторитет і повставати проти нього. Політичну владу ніяк не торкнулася ця символічна зухвалість молодих бунтарів...» (Llosa, 2009). Свідоме безпричинне заперечення авторитетів така ж сама вада, як і об'єктивна втрата цих авторитетів. Особливо ж, коли до заперечення спонукають дитячі комплекси та інфантильність. Несхвальні погляди перуанського письменника розділяє польський філософ Л. Колаковський, котрий 1966 р. після лекції, на якій підбив підсумки десятиліття, був виключений з лав ПОРП і позбавлений кафедри, а 1968 р. після березневих студентських протестів (початих у Варшавському університеті) йому заборонили викладати, що спонукало його до еміграції. Як фахівець Л. Колаковський реалізувався в університетах США та Великобританії. У міні-лекції «Про насильство» філософ розмірковує: «Мета, що може виправдати насильство, має бути виразно окресленою, специфічною, зрозумілою, наприклад, здобуття незалежності для поневоленої країни, убивство жорстокого деспота, покарання злочинця. Юнаки, які в шістдесятих роках закликали до насильства й вдавалися до “революційного”

насильства з метою побудувати “альтернативне суспільство”, про яке вони абсолютно нічого не могли сказати і навіть пишалися тим, що не могли, не мали найменшого виправдання (як і їхні вчителі, наприклад, Сартр і Маркузе). Вони просто марили про те, аби знищити демократичні інституції й запровадити власну тиранію. Усе це, на щастя, закінчилося нічим. У ті ж роки інші люди з комуністичних країн розпочинали боротьбу з тиранією виключно зброєю слова, без насильства – сто відсотків насильства було на боці тих, хто стояв при владі, – і ця боротьба врешті-решт давала результати, оскільки вона хоча й повільно, але змінювала мислення людей, показувала, що страх можна перебороти, вона виявляла брехню і беззаконня влади» (Колаковський, 1999: 93–94). Як бачимо, Л. Колаковський доволі категоричний, навіть нищівний у своїх оцінках. Але найважливіше те, що він вказує на відмінність спонук, якими керувалися молоді бунтівники у капіталістичних країнах і країнах соціалістичного табору. На його думку, вчинки перших були деструктивними, вони прагнули у незаконний спосіб зруйнувати ненависний їм лад, через власне невігластво не уявляючи, що постане на місці румовища. Другі ж прагнули реалізуватися засобами творчості, явити себе світові, скласти хвалу життю, архітекторами і будівельниками якого вони намагалися бути. Зауваження Л. Колаковського дуже присутні, воно схиляє до висновку, що навіть коли у молоді всього світу спільним було духовне піднесення і діяли вони в єдиному пориві, то прояви цього бунтівного духу різнилися, оскільки капіталістичний і соціалістичний світи замикалися на собі і не перетиналися. Парадокс полягав у тому, що у капіталістичних країнах молоді люди надихалися до боротьби «лівими» комуністичними ідеями, а в країнах, де ці ідеї уже перемогли і лягли в основу владного офіціозу, молодь виступала, якщо не проти самих цих ідей, то проти їх спотворення та засобів і методів, якими вони втілювалися у життя. Про соціалізм, особливо той, що практикувався в СРСР, молоді бунтівники проти капіталізму знали так само мало, як і ті, котрі намагалися провести корекцію соціалістичного ладу, відали про капіталізм. Одні і другі опиралися на інформацію, яка постачалася апаратом пропаганди СРСР, що зображала капіталізм земним пеклом для трудового люду, а соціалізм (що ось-ось мав перейти у стадію комунізму) – земним раєм. Утопією марила не лише бунтівлива і недосвідчена молодь капіталістичних країн, а й

радянська партійна еліта. На XXII з'їзді КПРС йшлося, що Комуністична партія Радянського Союзу (КПРС) приймає свою третю Програму – програму побудови комуністичного суспільства і ця нова Програма творчо узагальнює практику будівництва соціалізму, враховує досвід революційного руху в усьому світі та, висловлюючи колективну думку партії, визначає головні завдання та основні етапи комуністичного будівництва, а в Програмі писалося: «У результаті другого десятиліття (1971–1980 роки) буде створено матеріально-технічну базу комунізму (це завдання мало вирішитися за попереднє десятиліття. – *В. С.*), що забезпечує достаток матеріальних і культурних благ для всього населення; радянське суспільство впритул підійде до здійснення принципу розподілу за потребами, станеться поступовий перехід до єдиної загальнонародної власності. Таким чином, в СРСР буде в основному збудовано комуністичне суспільство. Повністю побудова комуністичного суспільства завершиться у наступний період» (Программа, 1961). Не будемо зараз з'ясовувати, була це відверта брехня чи партійні чиновники, витворивши світ симулякрів, вірили у власні вигадки. Запитання могло б видатися риторичним, якби у світі не існувало величезної кількості інтелектуалів, які, не маючи якоїсь особистої користі і зацікавленості (на відміну від керівної верхівки СРСР), не виявляли б симпатій до комуністичних ідей. Навіть дотепер ситуація залишається незмінною, чимало інтелектуалів світу продовжують поділяти ідеї марксизму, і це попри те, що жодна з країн, котрі брали їх за основу устрою, не змогла реалізувати цих ідей на практиці, зазнавши на цьому шляху нищівного краху. М. В. Льйоса визнає: «Вони (інтелектуали. – *В. С.*) запліднили марксизм і комунізм престижем, як це зробили раніше з нацизмом чи фашизмом, тих, хто оточував їх аурую, яка спокушає деяких молодих людей. Інтелектуали з величезною сліпотою завжди сприймали демократію як посередню систему, яка не мала краси, досконалості та зв'язності великих ідеологій. Зверніть увагу, що ця сліпота не є несумісною з великим інтелектом. Гайдеггер, наприклад, чи не найбільший філософ сучасності, як він міг бути нацистом? Те ж саме сталося з комунізмом. Це приваблювало письменників і поетів найвищого рівня, які аплодували ГУЛАГу. Сартр, найрозумніший французький філософ 20 століття, підтримав китайську культурну революцію...» (Llosa, 2018).

Можливо, перуанський письменник мав рацію, стосовно того, що інтелектуали не хочуть мати нічого спільного із посередністю, оскільки він сам – інтелектуал, який підтримував Кубинську революцію. Лише виникає питання, які підстави мали інтелектуали з капіталістичних країн думати, що у країнах соціалізму, де колективне «ми» завжди стояло на першому місці, а особистісне «я» було вторинним, не виникає тієї ж проблеми із посередністю. Знову ж таки, чи можна було вважати, наприклад, культурну революцію в Китаї утопією? Або ж все те, що діялося в СРСР... Ці режими нагадували радше антиутопії, подібні до творів Джорджа Орвелла «1984» чи Рея Бредбері «451 градус за Фаренгейтом». І не потрібно було бути інтелектуалом, щоб роздивитися прояви цієї антиутопії.

Що ж до бітників і хіпі, то їхній спротив мав пасивну форму і зміщувався із політичної площини до сфери культури. Рух бітників виник майже одразу після Другої світової війни у США. Це був андеграундний нонконформістський молодіжний рух, його основоположниками і найбільш яскравими та беззаперечними лідерами (їх можна назвати ідеологами бітництва) стали Дж. Керуак, В. Берроуз і А. Гінзберг. Усі троє прославилися як визначні письменники. Термін «біт-покоління» (The Beat Generation) належав Дж. Керуаку, назва виникла спонтанно, про що йдеться у численних біографічних джерелах.

Примітно, що хоча це був бунт нового покоління, яке прагнуло революційних суспільних змін, бітники бачили себе послідовниками і продовжувачами традиції батьків, не робили акценту на конфлікті та протистоянні поколінь. Радше навпаки, шукали серед представників старшого покоління митців (як в Америці, так і за рубежем) для себе спільників. У книзі «Свідома проза» А. Гінзберг свідчив: «У мене був ніжний контакт з американським учителем поезії Вільямом Карлосом Вільямсом, тому я очікував багато чого від своїх старших: відвертості, вразливості, ввічливості, інформації; і тому в Парижі в 1958 році хотілося дивитися в очі трьом живим чоловікам, можливо, більше... <...> Я надіслав Мішо ввічливу записку за риг від вулиці Гіт-ле-Кер, де я зупинився, я сказав, що я *jeune poète Américaine*, який мав великий досвід у тій самій галузі галюциногенів, що й він, і любив обмінюватися з ним інформацією. (Він був першим вагомим поетом, з яким я мав нагоду зустрітися, який щось знав про почесне вживання наркотиків – усі молодші

американські поети того часу, навіть не знаючи своїх французьких сучасників, проводили обширні дослідження сфер свідомості, які могли бути каталізуватися пейотом, гашишем і мескаліном. Але в Америці в нас не було жодної старшої душі, з якою можна перевірити наші почуття)» (Ginsberg, 2000: 444–445). Бітники чимало експериментували із вживанням наркотиків, прагнучи змінити та розширити власну свідомість, злитися своїм «я» із природою Всесвіту, намагаючись вийти за межі узвичаєного, шукаючи проривів у творчості. У їхньому ставленні до наркотиків спостерігається певна роздвоєність: з одного боку вони сприймали наркотики як благо, що дозволяє змінити не тільки ракурс споглядання цього світу, а й сам спосіб буття у ньому; з іншого – розуміли згубність захоплення одурманюючими речовинами. У В. Берроуза щодо цього була своя дещо конспіративна теорія, в інтерв'ю Д. Одьє він нарікав: «Таким чином молодь навмисно заводять у ці тупикові канали, які потім стають злочинними згідно з рішенням Конгресу чи Парламенту. Елементарним ходом, немов у шахах, вони поміщають потенційну опозицію в концентраційний табір криміналу, послаблюючи за допомогою вбивчих препаратів на кшталт метедрину (виробникам бензедрину в будь-якій його формі немає прощення), вводячи в хворобливий стан уявного кохання і єднання зі світом, прийняття всього під ЛСД, підсаджуючи на героїн, який, будучи незаконним, забирає у наркомана весь час і робить його абсолютно безпечним. Фактично, наркотики – чудовий метод державного контролю; але це ніколи не може бути виявлено легалізацією, з якою вони борються весь час» (Odier, 1974: 135).

Бітництво, як і шістдесятництво, не було суто літературним явищем, воно поширювалося і на інші сфери культури. Зокрема у формуванні стереотипного образу бітників: чорне вбрання, светри з високим горлом, берети, темні окуляри, козлячі борідки, – відіграв стиль одягу джаз-музикантів. Усі ті молоді люди, які не мали змоги виразити себе засобами творчості, аби заявити про свою приналежність до руху бітників і виокремитися із загалу, вдавалися до певного стилю поведінки та одягу, який суперечив узвичаєним. «Розбита» молодь кидала навчання в університетах, уникала працевлаштування, вела неупорядковане сексуальне життя, товаришувала з маргіналами, загальному дратувала суспільство. Робили бітники все це не заради епатажу (або ж не лише заради епатажу), у

такий спосіб вони бунтували проти системи, проти порядків, заведених у суспільстві, проти дій уряду.

Бітники були тісно пов'язані й з іншою, більш ранньою американською субкультурою – хіпстерами. Їх об'єднували сленг, джайв (Jive), любов до джазу з властивими йому експериментами та імпровізацією, недовіра до влади та її інститутів, захоплення культурою темношкірих, становище яких в США і в середині століття було дуже непростим. На думку Дж. Керуака, хіпстери поділялися на дві групи – «спокійних» (cool) і «палких» (hot). Він уважав, що неправильне розуміння хіпстерів і «покоління бітників» здебільшого випливало з того, що в поведінці хіпстерів є два різні стилі. «Спокійний» хіпстер – це бородатий мовчазний мудрець, або ж – schlem. Він сидить перед ледь пригубленим пивом у якомусь місці, де звикли збиратися бітники. Мова у нього сповільнена, і говорить він недружнім тоном. Його подруги зазвичай зберігають мовчання та одягнені у все чорне. Щодо «палкого» хіпстера, то він є «просунутим», невпинно розмовляючим психом з сяючими очима (найчастіше цей навіжений – абсолютно безневинна істота з відкритою душею). Такий хіпстер кочує від одного бару до іншого, від однієї квартири до іншої, постійно когось шукає, галасує, такий невгамовний, напідпитку. Дж. Керуак уточнював, що більшість творчих особистостей, які стосуються «покоління бітників», належать до другого типу хіпстерів, тобто до «палких».

Історія створення роману, який обґрунтував назву цілого покоління (від початку твір був заявлений під назвою «Покоління бітників», але згодом за наполяганням нового редактора автор змінив назву на іншу – «На дорозі») детально й неодноразово розписана. Цей процес став невід'ємною частиною фактичної біографії Дж. Керуака (докладніше про це у книгах дослідниці Енн Чартерс (Ann Charters): *Introduction to On the Road*. New York, 2003; *Kerouac: A Biography*. San Francisco, 1973).

Варто наголосити, попри те, що Дж. Керуак ставив між хіпстерами і бітниками знак рівності, легко побачити між ними суттєві відмінності, на які звертали увагу дослідники. Хіпстери були вихідцями з бідних, часто неблагополучних сімей, без вищої (а іноді і середньої) освіти, грошей і перспектив. Вони перебували у стосунку опозиції до влади від народження – багато хто з дитинства був змушений бродяжити і красти, подорожі автостопом були для них не

вигадкою, а необхідністю, наркотики і безладні зв'язки супроводжували такий спосіб життя. Бітники ж здебільшого були вихідцями із середнього класу, інтелектуалами, які здобули університетську освіту. Якщо маргінальний спосіб життя для хіпстерів був неминучістю, для бітників він став вибором. Бітники завжди за своїм бажанням могли повернутися до попереднього стану: помитися, підстригтися, переодягтися і знову стати добросовісними членами суспільства; у хіпстерів такої можливості не було.

Бітництво виявляло себе як нове, антиакадемічне мистецтво відкритих форм, що прагнуло до безпосереднього контакту з аудиторією. Воно стало навіть не філософією, а своєрідною нонконформістською релігією (письменницькі твори бітників відігравали роль священних текстів), яка передбачала особливий стиль життя, ігноруючи певні здобутки цивілізації, що пов'язані (у матеріальній сфері) зі споживчим благоустроєм і комфортом та (у духовній) буржуазними уявленнями про суспільні й особистісні цінності. Консервативне старше покоління, зусиллями якого були забезпечені масові матеріальні потреби, не вбачало в епатажній поведінці «дітей» закономірних процесів розвитку, вважаючи, що молодь «біситься з жиру». Можливо, для когось із ширших кіл молоді бітництво було даниною моді, проте лідери покоління керувалися необхідністю пошуку та вироблення нових культурних вартостей і потребою змін, що об'єктивно назріли і шукали вираження. Бітницький рух набув таких масштабів, що його не могли ігнорувати ні державні, ні суспільні структури. Проте їхня реакція не завжди була схвальною, радше навпаки. Сам Дж. Керуак неодноразово застерігав від упередженого ставлення до бітників і викривленого відображення їх у культурі, зокрема кінематографі.

На початку 1960-х «розбите покоління» як рух поступово розпадається. У другій половині десятиліття йому на зміну приходять хіпі – найчисленніша субкультура в історії Америки. Деякі бітники (наприклад, один із лідерів бітників А. Гінзберг зумів стати кумиром нового руху) успішно трансформувалися у хіпі, тобто пристосувалися до змін, а ті, котрі не змогли, – відійшли на задній план. Хіпі перейняли чимало ідей бітників: вони також проповідували відмову від споживацтва та корпоративної американської культури, також любили Схід і наркотики і практикували вільне кохання. Кількість прихильників руху хіпі на

1967 р. становило близько 400 тисяч осіб, включаючи «пластмасових» хіпі (тобто попутників руху, які засвоїли тільки його зовнішні аксесуари), і ще близько 100 тис. «невидимих» хіпі (тих, хто, працюючи і навчаючись, так чи інакше поділяли цінності контркультури).

Рух хіпі не мав політичного підґрунтя, але, на думку А. Мінаєва, у своєму масовому розквіті зміг на певний час затьмарити політичний аспект молодіжного руху 1960-х рр., епатуючи пересічного спостерігача зовнішнім виглядом і манерами поведінки. Дослідник підкреслює дві специфічні риси, привнесені у молодіжну контркультуру рухом хіпі: прагнення жити окремими комунами та ненасильство як основу життєвої філософії (Мінаєв, 2006: 13).

Прихильники хіпі є й серед першорядних світових авторів. Скажімо, письменник К. Кізі, отримавши гонорар за свій перший роман (який його і прославив) «Над зозулиним гніздом» (1962), купив будинок у сільській місцевості й організував власну комуну хіпі, що називалася «Веселі пустуни», інший варіант перекладу – «Приколісти» («Merry Pranksters»). Це була група інтелектуалів, серед яких виникла ідея витівок – вистав, які несподівано розігрували перед невідповідною публікою. Також К. Кізі належить ідея проведення «кислотних тестів» – молодіжних вечірок із вживанням наркотиків. Ці вечірки «Веселі пустуни» влаштовували, мандруючи старим розфарбованим яскравими фарбами, автобусом по всій країні. У результаті всіх цих «веселих пустощів» К. Кізі набув статусу «ворога держави» й був заарештований. Відбувши ув'язнення, він несподівано для всіх порвав із рухом хіпі, обравши спокійне і віддалене від активних подій сімейне життя фермера. Однак письменницької діяльності не облишив. На той час його роман уже називали «біблією контркультури», а самого письменника – психоделічним гуру з тьмою-тьмущою послідовників, як у середовищі хіпі, так і у вищих колах літературної спільноти. Стиль його життя став стилем його текстів.

К. Кізі не прагнув закріпити здобуту славу, поширити її, а тим паче монетизувати. Він навіть уважав цю славу небезпечною. Можливо, саме цей фактор і зіграв вирішальну роль у його рішенні відмовитися від усього того, що практикували хіпі. У власних есеях К. Кізі висловив переживання, нав'язані раптовою і непомірною славою, у світлі якої він почувався, мов під прицілом снайпера.

Автор не шукав слави у письмі, як і не шукав одурманення в наркотиках, в обох випадках він намагався знайти просвітлення. Загалом хіпі сприймали наркотики як благо, вони були частиною їхніх практик.

Центральним мотивом взаємин хіпі була любов. Символічним її виразом і емблемою стала квітка, яка водночас уособлювала квітучу марихуану, з листя та коріння якої витягували галюциногени. Влітку 1967 р. хіпі проголосили «владу квітів». Субкультура хіпі набула нечуваних масштабів, впливаючи на всі сфери життя: релігію, політику, соціальні та сексуальні відносини, харчування, музику, мистецтво та моду. Центром світу хіпі був сан-франциський округ Хейт-Ешбері (Хеш-бері).

Найсвідомішими та найорганізованішими серед субгруп хіпі були дигери. Дигери поширювали серед хіпі та інших, хто потребував, безкоштовну їжу та забезпечували на певний час житлом. «Пасторальні» хіпі почали з'являтися на початку 1960-х років. Вони виступали із проповіддю «повернення до природи», створюючи громади, де займалися примітивним сільським господарством чи ремеслом. Комуни «сільських» хіпі склалися в основному зі студентів, які полишили навчання. Вони поселялися на околицях великих міст чи занедбаних «нічийних» землях у провінції. У «сільських комунах» хіпі рятувалися від урбанізації та намагалися побудувати суспільство поза суспільством. Університетські хіпі поділялися на дві категорії. До першої категорії належали, так звані «політичні» хіпі, які були послідовниками «нових лівих» студентів. Вони займалися організацією демонстрацій протесту проти істеблішменту, до представників якого зазвичай належала й університетська адміністрація. Другу умовно називали «обірванцями». Цій категорії був притаманний інтроспективний гедонізм та політичний індивідуалізм, що різко засуджувалося «політичними». Наприкінці 1960-х років рух хіпі почав занепадати, одним із чинників занепаду стала комерціалізація атрибутів культури хіпі, їхніх постулатів і способу життя. Якимсь парадоксальним, а може, й закономірним чином, наймасовіша субкультура ХХ ст., що протестувала проти капіталізму та споживацького суспільства, просто у ньому розчинилася, ставши частиною його історії.

Попри залізну завісу рух хіпі просочився і до СРСР, правда, із великим запізненням і в специфічних, зазвичай зовнішніх, формах

вираження, наче відлуння. Перші представники цієї субкультури з'явилися під кінець хрущовської «відлиги», в СРСР рух мав назву «Система» і був поширений серед вельми нечисленних представників молоді. Лише наприкінці 70-х років у Москві та республіках Прибалтики хіпі набули певної масовості, внаслідок поширення й на інші великі міста, у тому числі й у Львові.

Влада не надто церемонилася з хіпі, попри те, що більшість із них прагнули лишатися поза політикою та ідеологією, сприймала їх як дисидентів. Ніхто в СРСР не мав права відхилитися від уніфікованого образу «радянської людини» та «будівельника комунізму». Упродовж 1970-х – початку 1980-х років боротьба з хіпі у Радянському Союзі велася послідовно і немилосердно, як і з усяким інакомисленням. Хоча хіпі вважається дисидентським рухом із шістдесятництвом він, здається, не перетинався. Принаймні жодних відомостей про це не знаходимо.

Навіть побіжне порівняння діяльності шістдесятників із молодіжними рухами Заходу дозволяє відзначити деяку істотну неподібність у спонуках, підходах і методах боротьби.

Наукова новизна

Вперше українське шістдесятництво вписане у достатньо широку панораму молодіжних протестів у Європі і світі того ж періоду. Застосування культурно-історичного і компаративістського підходу дозволило розширити межі домінантної літературознавчої інтерпретації шістдесятництва і систематизувати збіги і розбіжності обох зіставляваних явищ. Обґрунтовано унікальність українського шістдесятництва на тлі численних збігів із зарубіжними молодіжними рухами того самого періоду, збіги пояснені глобальними процесами в тогочасному світі.

Висновки

У порівнянні зі світовими молодіжними бунтами шістдесятники насамперед вражають своєю моральною зрілістю, сформованістю поглядів, цілковитою відсутністю проявів інфантильності. Їхній спротив владі розпочався не з протестів і заперечень, а з прояву конструктивних ініціатив і спроби реалізації та утвердження власних позицій. Протистояння було спричинене реакцією владних структур – відторгненнями цих ініціатив і жорстким неприйняттям новаторських форм самовираження молодого покоління. Ще одна суттєва відмінність: шістдесятники рішуче відмовилися від

застосування насильницьких методів, їхні барикади були метафоричними і метафізичними. Навіть тоді, коли розпочалися гоніння, переслідування, різні форми тиску і репресій, шістдесятники продовжували протистояти цій грубій силі лише інтелектом, озброєним словом. Треба брати до уваги, що у цій боротьбі за ідеали молодь Заходу перебувала у конфронтації з демократичними інститутами влади, тоді як шістдесятники – з тоталітарними, де права і свободи особистості були лише написані на папері, тому молоді люди за різних обставин ставили перед собою різні завдання, реалізовували їх іншими засобами, не кажучи вже про те, наскільки відмінною була плата за відстоювання цих ідеалів. Комуś із шістдесятників довелося розраховуватися компромісом – зрікатися власних переконань, комуś – особистою свободою, відбуваючи роки ув'язнення, а комуś – і своїм життям. Безперечно, діяльність шістдесятників є природною складовою перебігу тих світових рушійних процесів, у яких молодь відігравала першорядну роль, проте специфіка їхнього чину, зумовлена особливостями політичних обставин, що поставали із реалій радянського ладу, змушує розглядати шістдесятництво як окремий сегмент світових подій, оскільки його поява зумовлена певними додатковими чинниками, не характерними для молодіжних протестів Західного світу 60-х років ХХ століття.

Водночас наявність численних перегуків (насамперед це стосується літературно-мистецької складової українського і світового явищ) засвідчує, що серйозність і максимальна складність цілей шістдесятництва надихалася духом свободи, який дихав із кожної щілини у тій залізній брамі, що оточувала країну.

Література

- Бойчук, Б. (2003). *Спомин в біографії*. Київ: Факт.
- Бредбері, М. (2011). *Британський роман нового часу*. Переклад з англійської Віктора Дмитрука. Київ: Видавець Ксенія Сладкевич.
- Дроздовський, Д. (2006). *Код майбутнього: Криза людини в європейській філософії: від екзистенціалізму до українського шістдесятництва*. Київ: Вид. дім «Всесвіт».
- Колаковський, Л. (1999). *Міні-лекції на максі-теми*. Пер. з пол. Р. Харчук. Київ: Основи.
- Курносів, Ю. О. (1994). *Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.)*. Київ: Ін-т історії України НАН України.

- Льйоса, В. М. (2022). *Поклик племені. Есе*. Переклад з іспанської Галини Грабовської. Львів: Видавництво Анетти Антоненко.
- Мінаєв, А. (2006). *Молодіжний рух другої половини 60-х рр. ХХ ст. в країнах Західної Європи та США: ретроспективний аналіз*. Автореферат дис. ... к. іст. н. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.
- Мокрик, Р. (2019). «Російські шістдесятники не виходили за межі імперського дискурсу». *Інтерв'ю з І. Дзюбою*. URL: <https://zbruc.eu/node/87298>
- Программа Коммунистической партии Советского Союза. 1961 г. URL: <http://museumreforms.ru/node/13891>.
- Сверстюк, Є. (1993). *Блудні сини України*. Київ: Товариство «Знання» України.
- Терен, Т. (2015). *РЕСвізити. Антологія письменницьких голосів. Книга 2*. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Шафраньош, О. (2019). *Характерні особливості феномену контркультури в контексті суспільно-політичних процесів у США в 50–70 рр. ХХ ст.* Автореферат дис. ... к. політичних н. Ужгород: Ужгородський національний університет.
- «Я хотів глянути в очі ще живим класикам». Фрагмент книги Аллена Гінзберга «Свідома проза». URL: <https://gorky.media/fragments/ya-hotel-vzglyanut-v-glaza-eshhe-zhivym-klassikam/>
- Ginsberg, Allen (2000). *Deliberate prose: selected essays, 1952–1995*. New York: HarperCollins Publishers.
- Kurlansky, Mark (2005). *1968: The Year that Rocked the World*. Vintage, Random House.
- Llosa, Mario Vargas (2009). *Prohibido prohibir*. URL: http://www.educaciofísica.com/187_prohibido_prohibir_mario_vargas_llosa_26jul2009.pdf
- Llosa, Mario Vargas (2018). «La corrección política es enemiga de la libertad». URL: https://elpais.com/elpais/2018/02/15/eps/1518713349_374841.html
- Odier, D. (1974). *The job: interviews with William S. Burroughs*. URL: https://archive.org/details/jobinterviewswit0000burr_i6b8
- Sontag, Susan (2012). *As consciousness is harnessed to flesh: journals and notebooks, 1964–1980*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

References

- Boichuk, B. (2003). *Spomyn v biohrafii* [Memory in biography]. Kyiv: Fakt (in Ukrainian).
- Bredberi, M. (2011). *Brytanskyi roman novoho chasu* [A modern British novel]. Kyiv: Vydavets Kseniia Sladkevych (in Ukrainian).
- Drozdovskyi, D. (2006). *Kod maibutnoho: Kryza liudyny v evropeiskii filosofii: vid ekzystentsializmu do ukraïnskoho shistdesiatnytstva* [Code of the Future: The Crisis of Man in European Philosophy: From Existentialism to Ukrainian Sixties]. Kyiv: Vyd. dim «Vsesvit» (in Ukrainian).

- Kolakovskyi, L. (1999). *Mini-lektsii na maksii-temy* [Mini-lectures on maxi-topics]. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).
- Kurnosov, Yu. O. (1994). *Inakomyshlennia v Ukraini (60-ti – persha polovyna 80-kh rr. XX st.)* [Dissent in Ukraine (1960s - first half of the 1980s)]. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy (in Ukrainian).
- Liosa, V. M. (2022). *Poklyk plemeni. Ese* [The call of the tribe. Essay]. Lviv: Vydavnytstvo Anetty Antonenko (in Ukrainian).
- Minaiev, A. (2006). *Molodizhnyi rukh druhoi polovyny 60-kh rr. XX st. v krainakh Zakhidnoi Yevropy ta SShA: retrospektyvnyi analiz* [Youth Movement in late 60's of the XXth century in Western Europe and the USA: Retrospective analysis]. Avtoreferat dys. k. ist. n. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha (in Ukrainian).
- Mokryk, R. (2019). «*Rosiiski shistdesiatnyky ne vykhodyly za mezhi imperskoho dyskursu*». *Interv'iu z I. Dziuboiu* ["The Russian sixties did not go beyond the imperial discourse." Interview with I. Dzyuba]. URL: <https://zbruc.eu/node/87298> (in Ukrainian)
- Prohramma Kommunistycheskoi partyy Sovetskoho Soiuzu [Program of the Communist Party of the Soviet Union]. 1961 h. URL: <http://museumreforms.ru/node/13891> (in Russian).
- Sverstiuk, Ye. (1993). *Bludni syny Ukrainy* [Prodigal sons of Ukraine]. Kyiv: Tovarystvo «Znannia» Ukrainy (in Ukrainian).
- Teren, T. (2015). *RECvizyty. Antolohiia pysmennytskykh holosiv. Knyha 2* [RECvisits. Anthology of writer's voices. Book 2]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva (in Ukrainian).
- Shafranosh, O. (2019). *Kharakterni osoblyvosti fenomenu kontrkultury v konteksti suspilno-politychnykh protsesiv u SShA v 50–70 rr. XX st.* [Characteristic features of the phenomenon of counterculture in the context of socio-political processes in the United States in the 50-70 years of the twentieth century]. Avtoreferat dys. ... k. politychnykh n. Uzhhorod: Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet (in Ukrainian). «*Ia khotiv hlianuty v ochi shche zhyvym klasykam*». Frahment knyhy Allena Hinzberha «*Svidoma proza*» ["I wanted to look into the eyes of the still living classics." A fragment of Allen Ginsberg's book "Conscious Prose"]. URL: <https://gorky.media/fragments/ya-hotel-vzglyanut-v-glaza-eshhe-zhivym-klassikam/> (in Ukrainian).
- Ginsberg, Allen (2000). *Deliberate prose: selected essays, 1952–1995*. New York: HarperCollins Publishers (in English).
- Kurlansky, Mark (2005). *1968: The Year that Rocked the World*. Vintage, Random House (in English).
- Llosa, Mario Vargas (2009). *Prohibido prohibir*. URL: http://www.educaciofisica.com/187_prohibido_prohibir_mario_vargas_llosa_26jul2009.pdf (in Spanish).

Llosa, Mario Vargas (2018). "*La corrección política es enemiga de la libertad*". URL: https://elpais.com/elpais/2018/02/15/eps/1518713349_374841.html (in Spanish).

Odier, D. (1974). *The job: interviews with William S. Burroughs*. URL: https://archive.org/details/jobinterviewswit0000burr_i6b8 (in English).

Sontag, Susan (2012). *As consciousness is harnessed to flesh: journals and notebooks, 1964–1980*. New York: Farrar, Straus and Giroux (in English).

Vasyl Slapchuk. Sixties in the Context of Revolutionary Movements of World Youth. The article raises the question of the attitude of the Ukrainian sixties to the world youth movements of the same period. Despite the fact that many Ukrainian and foreign researchers of these movements drew parallels between the sixties in the USSR and the phenomenon of "1968", there was still no opportunity to place the Ukrainian phenomenon entirely in the world context, since the basic goals of the Soviet and Western movements differed significantly (opposition totalitarianism vs rebellion against the values of the "parents"). Especially different from the background of world protests is the Ukrainian Sixties, which put liberation from national oppression at the forefront of the struggle, and was supposed to embody the hopes of continuous liberation struggles of several centuries. By all the main features, this phenomenon was self-sufficient, based on its own national discourses and not provoked by external influences. Coincidences with Western movements appear to be episodic and unsystematic. And yet the existing body of research (separately – on the Ukrainian sixties, separately – on Western youth movements and subcultures) allows us to take a closer look at the manifestations of the similarity of these phenomena. It is about the need to reconcile (or explain) the contradictory points that we observe when trying to draw parallels between the sixties and the "beatniks" (conditionally). In particular, it is important, including the Ukrainian sixties in the world protest movement, not to confuse its form and content characteristics with the Soviet, primarily Russian, phenomenon of social thaw. The purpose of this exploration is to outline the panorama of coincidences between the Ukrainian sixties and the world youth movement of the sixties in order to further express the essence of the Ukrainian phenomenon as a national, literary, and anti-totalitarian phenomenon. Research methods include structural-functional, typological, biographical, etc. The use of a cultural-historical and comparativist approach allows us to expand the boundaries of the dominant literary interpretation of the sixties.

The scientific novelty of the investigation: for the first time, the Ukrainian Sixties was included in a fairly broad panorama of youth protests in Europe and the world of the same period.

Key words: sixties, youth subcultures, "1968", dissidence, national liberation

Слапчук Василь Дмитрович – письменник, лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка, кандидат філологічних наук, v.slapchuk@ukr.net